

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 3 Sayı/Num: 1

Haziran/June 2023

ISSN 2792-0194

Kur'ân'da İletişim Ahlâkı (Tâhâ Sûresi 44. Âyet Ve Hucurât Sûresi 1-11. Âyetler Bağlamında)

Communication Ethics In The Qur'an (In The Context Of The Verses :
Taha 44. Verse And Hujurat 1-11.)

Senagül ÇETİN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi
senagul_cetin@outlook.com orcid.org / 0009-0001-5965-7782

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 15.05.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 22.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 27.06.2023

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/ Cilt: 3 Issue/ Sayı: 1 Pages/ Sayfa: 94 - 104

Öz:

Bu çalışmada Tâhâ Sûresi 44. âyet ve Hucurât sûresi 1-11. âyetler bağlamında Kur'an'a göre iletişim ahlâkının nasıl olması gerektiği konusu üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen sûrelerdeki söz konusu âyetlerin konuyla bağlantısının ortaya çıkarılması ve böylelikle Kur'an'ın bu konuya verdiği ehemmiyetin vurgulanması amaçlanmıştır. Bu hususta maksadın hâsıl olabilmesi için iletişim ahlakıyla ilgili bazı açıklamalarda bulunulmuş, sûreler hakkında genel bilgilendirme yapılarak âyetlerin izâhına çalışılmış ve konunun daha iyi anlaşılıp kalıcı olarak zihinlerde yer edinmesini sağlayabilmek maksadıyla sünnetten örnekler verilmiştir. Böylelikle bireylerin iletişim konusunda sahip olmaları gereken ahlâkî ilkelerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Ahlâk, İletişim, Ahlâkî İlke, İnsânî Değer.

Abstract:

In this study, 44th verse of Taha Surah and 1-11th of Hujurat Surah. In the context of the verses, it has been emphasized how the communication ethics should be according to the Qur'an. It is aimed to reveal the connection of the aforementioned verses in the aforementioned surahs with the subject and thus to emphasize the importance given by the Qur'an to this subject. In order to achieve the purpose in this regard, some explanations were made about the ethics of communication, general information about the surahs was given and the verses were tried to be explained, and examples from the sunnah were given in order to better understand the subject and ensure that it takes a permanent place in the minds. Thus, it has been tried to determine what moral principles individuals should have in communication.

Keywords: Universal Ethics, Communication, Moral Principle, Human Value.

GİRİŞ

Yüce Allah'ın tüm insanlığa indirdiği son hak kitap olan Kur'an, indirildiği dönemden beri özellikle inananlar tarafından anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Daha önce insanlığa gönderilen ilahî kitap ve sahîfelerde insanların Rabbleriyle, toplumla ve birbirleriyle olan ilişkileri hakkında konular yer almıştır. Tüm bu konuların son şekline bürünmüş hali Kur'an'daki halidir. Geçmişten günümüze Kur'an-ı Kerîm'in manalarıyla, ondan çıkartılacak hükümlerle meşgul olan, adlarına "müfessir" dediğimiz ilim adamları yetişmiş ve onların oluşturdukları eserlerle bu dalda bir literatür meydana gelmiştir. Tefsir literatürü dediğimiz bu alan müfessirlerin Kur'an temelli ortaya koydukları mühim eserleri ihtiva etmektedir.¹ **Söz konusu bu eserlerde müfessirler Kur'an'ın insanlığa vermek istediği mesajı tefsir tarihi boyunca büyük bir titizlikle incelemeye ve en doğru şekilde anlamaya çalışmışlardır.**

Kur'an farklı konularda nasihatler, uyarılar ve **müjdeler** içermektedir. Bunların bazıları dünya bazıları ise ahiret hayatıyla ilgili hususlardır. Dünya hayatıyla ilgili ahlak, insanların birbirleriyle ilişkileri, ibadetler ve benzeri çoğu hususa yer verilmiştir. Çalışmanın kapsamında olan Tâhâ Sûresi 44. **âyet** ve Hucurât **Sûresi 1-11. âyetler**; insanların birbirleriyle iletişimleri, günlük hayatta dikkatli olmaları gereken hususlar gibi insan ilişkileriyle ilgili temel bazı ilkeleri içermektedir. Hz. Peygamber'in hayatında da söz konusu **âyetlerin** daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek birçok örnek hadise vardır. **Çalışmada söz konusu âyetler** temel alınarak Kur'an'ın iletişim konusuna nasıl baktığının ve bununla ilişkili olarak bireylerin iletişim kurarken takınması gereken tavrın nasıl olması gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Ayetlerin hangi hususları ifade ettiğine ve çalışmanın konusu ile bağlantısının ortaya çıkarılmasına gayret gösterilmiştir. Vurgu yapılan kısımlara, insanlar için günlük hayatta mühim bir yer teşkil eden uyarılara değinilerek birtakım ilkelere dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte **âyetlerden çıkarılan** ilkelerle bağlantılı olarak Hz. Peygamber'in hayatından somut örnekler getirilip konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

1. İLETİŞİM AHLAKINA DAİR

Hayat bir çeşitlilikten oluşmakta ve insanlar bunun bir parçası olmaktadır. Hayata, olgulara, olaylara karşı her bireyin farklı düşünceleri ve söylemleri olmuş; bu durum yorum ve ifade zenginliğini beraberinde getirmiştir. Düşünceler aktarılırken izlenilen yol bazen bu zenginliğe zenginlik katmış bazen ise çoğu yorumun sönüp gitmesine sebep olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri söz konusu fikirlerin aktarımında nasıl bir yol ve iletişim tarzı izleneceğidir. Geçmişe ve günümüze bakıldığında bu hususa gereken önemin verilmediği görülmektedir. Kişiler fikirlerini ortaya koyarken çoğu zaman saygı ve nezaket sınırlarını ihlal etmiş; bu durum ise bir anlaşmazlık silsilesini beraberinde getirmiştir. Farklı fikirlerin daha başka fikirlere giden yolları kolaylaştırması gerektiği halde iletişimde orta yolun tutturulamaması; değil başka fikirlere ulaşmayı halihazırdakilerin dahi kıymetinin bilinemeyip yok olmalarına sebep olmuştur. Doğru bir iletişim ve fikirlerin belli başlı ilkelere dikkat edilerek aktarımı; bu ve benzeri sorunların **çözümü için kilit noktayı oluşturmaktadır.**

¹ Halis Albayrak, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine* (İstanbul: Şule Yayınları, 2015), 12.

Bireylerin kendilerini en doğru şekilde ifade edebilmesi ve böylelikle sağlıklı bir iletişim sağlanabilmesi için uyulması gereken birtakım kurallar vardır. İletişimin verimli ve sürdürülebilir olması, nasıl gerçekleştirildiğiyle doğrudan ilgilidir. Burada pek çok faktörden bahsedilebilir. İletişimde kullanılan üslup, kelimeler ve mimikler o iletişimin doğruluğunu belirleyici faktörlerdendir. Bir konunun içeriği önemli olduğu gibi bu konunun karşıya nasıl aktarıldığı da en az içerik kadar önemlidir. Doğruluğu bilinen bir konu, yanlış bir tavırla ortaya konulduğunda karşılık bulamayabileceği gibi yanlış olan bir husus etkileyici bir tarzda ifade edildiğinde bazıları tarafından ilgiyle karşılanıp rağbet görebilir. Bunun için yanlış üslup doğru sözün celdadadır denilmiştir. Birbirini anlamaya dayalı ve çözüm odaklı bir iletişim; pek çok yanlış anlamayı ortadan kaldırarak insan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır. Kişilerin ve toplumların ahlâkî yapısının şekillenmesinde **önemli bir role sahip olan iletişim** ne kadar sorunsuz olursa değerlerin korunması ve geliştirilmesi o kadar kolaylaşacaktır. **İletişim konusuna** Kur'an'da farklı yerlerde değinilmiş ve birtakım nasihatlerde bulunulmuştur. **İletişimde** değer, yargı, kural ve sınırların neler olduğu hakkında bilinçlenip buna göre hareket etmeleri hususunda Kur'an, insana yol göstermiştir. Dikkat edilmesi istenilen bu değer ve yargılar aynı zamanda bireyin karakter oluşumu ve gelişimini de etkilemektedir. Sağlam bir iletişim ahlâkı, sağlam bir karakterin yapı taşlarındandır. Sağlam iletişim; saygı, sabır, hoşgörü, nezaket ve benzeri kavramları barındırmaktadır. Kişiyi duygusal ve zihinsel anlamda geliştirecek olan iletişim, ahlâkî ilkelerin uygulandığı bu iletişimdir. Ahlâkî yön dikkate alınmadan gerçekleştirilmeye çalışılan iletişim, ilkesiz bir iletişim olmuş olur. İlkesiz iletişim ise bireyi hem maddi hem manevi anlamda kayıplara sürükleyen iletişimdir. Her insanın duygu ve düşünce dünyası yaratılış itibarıyla birbirinden farklılık göstermektedir. Fakat tüm bu farklılıklara rağmen buluşulması gereken birtakım ortak noktalar vardır ki bunların en mühimi evrensel ahlâkî ilkelerdir. İletişimde olması gereken ahlâkî yön bu evrensel ilkeler ile paralellik arz etmektedir. İletişimin de evrensel ahlâkî ilkeleri mevcuttur. Çünkü iletişim din, dil, ırk fark etmeksizin tüm insanlığa yöneliktir. Teknik anlamda farklılık arz edebilmekle beraber kurulacak olan iletişimin ortak değerlerinin olması gerekmektedir. Bu ortak değerler toplumsal ve toplumlararası ilişkileri iyileştirip kuvvetlendirebilecektir. Söz konusu değerler toplumların; dinin de etkisiyle şekillenen duygu ve düşünce dünyasının dışında ortak bir paydada buluşmasını sağlamaktadır.

2. TÂHÂ SÛRESİ 44. ÂYET VE HUCURÂT SÛRESİ 1-11. ÂYETLERİN İNCELENMESİ

Tâhâ sûresi, adını ilk kelimesi olan Tâhâ'dan almaktadır.² Mekki bir sûre olup 135 âyetten meydana gelmektedir. Sûrenin iniş sırası 45'tir. 130 ve 131. âyetlerin Medine'de nâzil olduğuna dair bir rivayet de vardır.³ Nüzûlünün Meryem sûresi ile aynı döneme rastladığı, Habeşistan'a hicret sırasında veya hemen ondan sonra nazil olmasının muhtemel olduğu belirtmiştir. Mevdûdî, sûrenin Hz. Ömer'in müslüman olmasından önce nazil olduğunun kesinliğini ifade etmiştir.⁴

Sûrenin maksadı Allah'ın birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve haşir gibi dinin esaslarını kalplere yerleştirmektir. Bu mübarek sûrede, Peygamberin (s.a.v.) kendisine karşı kurulan tuzak, direnme, alay etme ve yalanlamalardan etkilenmemesi için maddî ve manevî bakımdan kuvvetlendirilmiş olan şahsiyeti ortaya çıkar. Aynı zamanda bu sûrede Peygamberin, insanları iman etmeye zorlamaksızın tebliğ, hatırlatma, uyarma ve müjdeleme gibi esas vazifesine yöneltilmiş olduğu da görülür. Bu sûre Peygamber (s.a.v.)'i teselli

2 Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 3/235.

3 Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 311.

4 Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 3/235.

etmek ve onun mübarek kalbini yatıştırmak için peygamberlerin kıssalarını anlatır. Sûre, Allah'ın yardımı gelinceye kadar, Rasulullah (s.a.v.)'ı, Allah yolunda sabretme ve eziyetlere katlanma hususunda bazı ilâhî yönlendirmelerle son bulur.⁵

Hucurât sûresi adını, dördüncü âyette geçen Hucurât kelimesinden almıştır. 18 âyetten meydana gelen sûre medenîdir. Hucurât odalar demektir ve burada Hz. Peygamber'in aile fertleriyle birlikte ikamet ettiği odalar kastedilmiştir.⁶ Üstün medenî esasları kapsayan sûreye bazı müfessirler “Ahlâk sûresi” de demiştir. Sûre, Allah'ın mü'minlere telkin ettiği yüce ahlâk kuralını öğretmekle başlar. Daha sonra başka bir ahlâk kuralını açıklar ki, bu, sahâbe'nin Peygamber (s.a.v) ile konuştuklarında, onun yüce makamına ve şerefli mevkiine saygı göstermek için seslerini alçaltmalarındır. Mü'minlere gereken, onunla konuştukları zaman, ona karşı saygı ve hürmetle birlikte edepli davranışlarıdır. Erdemli bir toplumun temellerinin sağlam bir şekilde atılması için birtakım kurallardan bahseden sûre; mü'minlere, şayialara kulak vermemelerini ve haberleri tam olarak araştırmalarını emreder. Özellikle bu haber, güvenilir olmayan, ehliyetsiz veya yalancılıkla itham edilmiş bir şahsın verdiği bir haberse, onun araştırılmasını emreder. Sûrede emredilen bir diğer husus, birbirine hasım kimselerin arasını düzeltmek ve zalimlerin düşmanlığını önlemektir. Bu sûre, insanlarla alay etmekten, kaş göz hareketleriyle onları maskaraya almak ve ayıplamaktan sakındırır. Gıybet, kusur araştırmak ve müminler hakkında sû-i zanda bulunmaktan uzaklaştırır. Güzel ahlâka ve sosyal faziletlere davet eder. Gıybetten sakındırırken, onu, hayret verici bir ifadeyle yasaklar. Sûre, imanı sadece dille söylenen bir söz zanneden ve gelip imanlarını Peygamber'in (s.a.v.) başına kakan Bedevileri anlatarak sona erer.”⁷

Tâhâ sûresi 44. âyet Taberî'de “Öğüt alacağını veya korkacağını umarak ona yumuşak söz söyleyin”⁸; Mukatil'de “Ona leyyin (yumuşak) söz söyleyin” [yani, ona (adıyla değil) künyesi ile hitâb ederek leyyin söz söyleyin]”⁹; Zemahşerî'de “Ve ona yumuşak söz söyleyin, belki düşünüp ders çıkarır ya da korkar”¹⁰ manaları verilmiştir. Bu âyetin tefsiri Taberî'de şu şekilde geçmektedir: “Ey Musa, ben sana bu nimetleri verdim. Çünkü ben seni Peygamberliğe ve emirlerimi tebliğ etmeye seçtim. Sen ve kardeşin Harun, delil ve mucizelerimle Firavun'a gidin. Zira o azdı. Ona, benim size emrettiklerimi tebliğ edin. Size emrettiğim şeyleri tebliğ ederken beni anmayı unutmayın. Zira beni anmanız azminizi güçlendirir. Ayaklarınızı yerinde sabit tutar. Firavuna karşı konuşurken yumuşak bir şekilde konuşun. Umulur ki, o konuştuklarınızı düşünür, ibret alır veya Allah'tan korkar, azgınlığından vaz geçer.”¹¹ Nesefî'de bu âyet hakkında “Ona karşı lütufkâr bir ifade kullanın” ifadesine ve devamında ise Yahya b. Muaz'ın şu sözlerine yer verilmiştir: “Bu, senin ‘ben ilahım’ diyen kimseye karşı yumuşaklığın. Ya ‘sen ilahsın’ diyen kimseye karşı yumuşaklığın nasıl olur. Bu senin ‘ben sizin en yüce Rabbinizim’ diyen kimseye karşı yumuşaklığın. Ya ‘en yüce Rabbimi noksan sıfatlardan tenzih ederim’ diyen kimseye karşı yumuşaklığın nasıl olur?”¹² Burada engin merhamet sahibi olan Allah'ın kullarına karşı

5 Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* “Tefsirlerin Özü”, çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1990), 4/8.

6 Karaman, *Kur'ân Yolu*, 5/86.

7 es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 6/122, 123.

8 Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et- Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya ve Kerim Aytekin (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 5/466.

9 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), 3/19.

10 Muhammed Coşkun, “Tâhâ Sûresi”, *El-Keşşâf, Keşşâf Tefsiri*, ed. Murat Sülün (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 4/302.

11 et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/466.

12 Ebû Hafs Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, “Nesefî Tefsiri”, çev. Şerafettin Şenaslan (İstanbul: Ravza

ne kadar merhametli olduğu görülür. Allah kullarının da birbirlerine merhametle ve güzel bir şekilde muamele etmelerini istemektedir.

Seyyid Kutub, Hucurât sûresi ilk on bir âyete, tefsirinde şu şekilde açıklamalar getirmiştir: Örneğin ilk âyet için Mümin bir kulun herhangi bir emir ya da yasaklamada İlahının önüne geçemeyeceğini çünkü yaratıcısından korkup utanacağını ve O'na karşı terbiyeli olmak isteyeceğini belirtmiştir. Söz konusu âyetlerin "Mü'minler arasında kardeşlik" kuralından, "adalet ve düzeltme" kuralından ve "Allah'tan korkma ve rahmetini ve hoşnutluğunu umma" dan kaynaklanan pratik çözümlerden bahsettiğini dile getirmiştir.¹³ Buradan yola çıkarak Mümin bireyin her daim yaratıcısı olan Allah'a karşı bir sorumluluk duygusu içinde olup, yapıp ettiklerinde azami derecede dikkatli olması gerektiği söylenebilir. Kutub, tefsirinde bu âyetler bağlamında fertlerin birbirine karşı taşıdıkları duygularda, uyguladıkları "iç dünya terbiyeleri", birbirleri ile kurdukları karşılıklı ilişkilerde uydukları özel "davranış terbiyeleri" olduğunu belirtmiştir.¹⁴ Gerek bu ifadelerden gerekse diğer tefsirlerdeki açıklamalardan yola çıkılacak olursa Tâhâ sûresinde olduğu gibi Hucurât sûresinin bu ilk on bir âyetinde de birtakım ahlâkî değerlerden bahsedildiği görülmektedir. Kişinin; söz konusu âyetlerde konuşma şeklinden jest ve mimiklerin kullanımına kadar detaylı bir şekilde ele alınan bu değerlere hem Rabbiyle olan ilişkilerinde hem de insanlarla olan ilişkilerinde yer vermesi ve önem göstermesi beklenmektedir.

3. KUR'ÂN'IN MUHTEVASI İŞİĞİNDE ÂYETLERDEN ÇIKARILABİLECEK TEMEL İLKELER

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in ilk muhatabı olan toplulukların çeşitli tavır ve davranışlarına, ihtiyaçlarına, olayların gelişimine vb. değişik hal ve şartlara göre farklı zamanlarda âyet veya sûre şeklinde nâzil olduğundan, konu bütünlüğü oluşturacak şekilde bir sıra izlemediği gibi mevcut mushaflardaki sûrelerin bizzat Resûl-i Ekrem'in tâlimatıyla oluşan içeriğinin yanı sıra dizilişi de sistematik eserlerde alışlageldiği biçimiyle bir yapı arz etmemekte, muhtevayı oluşturan konular Mushaf'ın başından sonuna yayılmış bulunmaktadır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Kur'ân'ın muhtevası hakkında ancak sınırlı ve yaklaşık bilgiler verilebilmiş; Kur'an'da yer alan konuların tespiti, konu başlıklarının seçimi, bunların sayıları, muhtevaları, âyetlerin içeriklerine göre değişik konulara dağıtımını gibi hususlarda birbirinden hayli farklı tercih ve tasnifler ortaya çıkmıştır. Bazı eserlerde Kur'an'ın muhtevası birkaç ana başlık altında toplanırken bazılarında yüzlerce konu sıralanır. Meselâ İbn Cerîr et-Taberî Kur'an'ın muhtevasını tevhid, haberler ve kıssalar, diyânât; Zemahşerî Allah'ı lâyük olduğu şekliyle tanıtmak, ibadet, emir ve nehiy, va'd ve va'id; Râzî ilâhiyyât, meâd, nübüvvât, kazâ ve kader şeklinde tasnif eder.¹⁵

Ana konuları ahlak, inanç, ibadet olmakla birlikte Kur'an'da; insanlar arası ilişkileri düzenleyen hükümler, peygamberler, ilahi kitaplar, kıssalar, dualar gibi konulara da yer verilmiştir. Kur'an'ın muhatabı olan insan pek çok konuda uyarılmış ve çeşitli konularda kendisine nasihatlerde bulunulmuştur. Çalışmanın konusu olan Tâhâ sûresi 44. âyet ve Hucurât sûresi 1-11. âyetlerde de bazen bir konu özelinde bazen de daha genel bir ifadeyle insanların dikkat etmeleri gereken bazı hususlara değinilmiştir. Değinen bu konular temel ahlaki ilkelerdendir. Bu ilkeler gerçekleşen iletişimin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesini, insanların ve toplumların maddi manevi herhangi bir zarara uğramadan yaşayışlarını sürdürebilmelerini sağlamaya yönelik ilkelerdir.

Kur'ân evrensel ahlâkî değerleri barındıran, ötekileştirmelerden uzak, dil, din, ırk farkı gözetmeksizin

Yayımları), 7/32.

13 Seyyid Kutub, "Fî Zılâl-İl Kur'an", çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 9/314.

14 Kutub, "Fî Zılâl-İl Kur'an", 9/315.

15 Mustafa Çağrıncı, "Kur'an". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/390.

eşitliği savunan evrensel bir kitaptır. Kur'ân'ın titizlikle üzerinde durduğu bu değerler ve ilkeler bireylerin hayat kalitelerini belirleyen ölçütlerdir de denilebilir. Hal ve hareketlerinde, kurdukları iletişimde ilkeli bir yol izleyenlerin hayat kaliteleri ve gündelik yaşamları başkalarınınkine göre farklılık göstermektedir. Kendini ve muhatabını değerli görerek ilişkilerine gereken önemi veren kişinin içerisinde bulunduğu psikolojik durum ile bunları önemsemeyip hem kendisine hem de muhatabına zarar veren kişinin psikolojik durumu farklılık göstermektedir. İletişim hayatın temelinde bulunduğundan sağlam bir iletişime sahip olmak kişiyi sağlam ilişkilere yönlendirmektedir.

Firavun haddi çok aştığından ötürü Hz. Musa ve kardeşi, uyarmak maksadıyla ona gönderilmişlerdir. Tâhâ sûresi 44. âyette, firavunla gerçekleşecek olan bu konuşmada takınılacak olan tavrın nasıl olması gerektiği ile ilgili bir yol gösterme vardır. Burada haddi aşmış vaziyette olan firavun ile dine davet konusunda bir konuşma yapılması söz konusudur. Böylesi aşırılığa kaçan bir kişilik ile yapılacak olan konuşmada dahi üslûbun “yumuşak” olması gerektiğinin hususi olarak belirtilmesi; bu hususun Allah nezdinde ne kadar hassas bir konu olduğunun en önemli delil ve göstergelerinden biridir. İnsanlar sevdikleriyle iletişimlerinde dahi hal ve hareketleriyle yer yer kırılmalara sebep olabiliyorlarken söz konusu âyette muhatap alınan kişi zalim ve kötü olmasına rağmen Allah, onunla yumuşak bir şekilde konuşulmasını emretmiştir. Öyle ki âyetin devamında firavunun böylesi yumuşak bir üslûp ile anlatılanlardan ders çıkarıp kendine çeki düzen verebileceği ihtimaline de yer verilmiştir. Bireyler iletişim kurarken konuşma tarzına azami ölçüde özen gösterip olabildiğince yumuşak, anlayışlı, yapıcı ve sabırlı olmaya gayret etmelidir.

Hucurât sûresi ilk on bir âyette müminlerin Hz. Peygamber ile iletişimlerinde dikkat etmeleri gereken birtakım konularla beraber muhatap alacakları kişilerin söylemlerine karşı dikkatli olmaları ve doğruluğunu araştırmaları gerektiği; tartışmaya girenlerin aralarının düzeltilip herkese hakkının verilmesi; müminlerin kardeş oldukları; Allah'a itaatsizlikten sakınma; erkeklerin de kadınların da birbirleriyle dalga geçmemeleri ve birbirlerini karalamamaları gerektiği konuları geçmektedir. Söz konusu âyetler genel bazı prensipleri içermektedir. Bazı hususlara peygamber ve inananlar arasındaki iletişim üzerinden örnekler verilerek değinilmiş bazıları ise daha genel ifadelerle bildirilmiştir. Bu âyetlerde öncelikle inananların peygamberle konuşurken seslerini onun sesinden fazla çıkarmamaları, birbirlerine bağırdıkları gibi ona bağırılmaları gerektiği bildirilmiş; bununla beraber peygamberin yanında seslerini kısınlardan bahsedilip onlar için büyük bir bağışlanmadan ve ödülünden bahsedilmiştir. Peygamberle iletişim kurulurken nelere dikkat edilmesi gerektiği yönünde yapılan uyarılar esasında tüm bireylere yönelik uyarılardır. Bahsedilen hususlar hem peygamberle hem de diğer insanlarla konuşurken dikkat edilmesi gereken temel prensiplerden bazılarıdır. Kişi konuşmalarında yumuşak olmalı, muhatabı rahatsız edici düzeyde, kaba saba ve bağırarak konuşmamalıdır. Her konuda olması gerektiği gibi iletişim konusunda da bireylerin kibar olmaya özen gösterip ellerinden geldiği kadar muhatabını anlamaya çalışmaları gerekmektedir.

Âyetlerin devamında kendisinden emin olunamayan bir kimsenin aracılığıyla ulaşan haberlere karşı takınılması gereken tavır hakkında bir uyarıda bulunmaktadır. Söz konusu haberi aktaran kişi güvenilir olmalı ve haberin doğruluğundan tam anlamıyla emin olunmalıdır. Karşı karşıya kalınan birtakım söylentiler; nedeni, nasıllığı sorgulanmadan, eleştirilmeden ve geniş çaplı bir araştırma yapılmadan direkt olduğu gibi kabul edilmemelidir. Âyette; üzerinde düşünülmeden, kafa yorulmadan ve olduğu gibi kabul edilen bilgilerden ötürü bilmeden birilerine zarar verilmesinin ve sonrasında pişman olunmasının engellenmesine yönelik bir uyarı verilmiştir. Kişi öğrendiklerini hiç araştırmadan olduğu gibi kabul etmemeli ve bu konuda ihtiyatlı olmalıdır. Devam eden âyetlerde aralarında kavga olan grupların hemen aralarının düzeltilmesi ve durumlarının adaletle

halline çalışılıp haklıya hakkının verilmesi konusuna değinilmiştir. Müminlerin birbirleri için ancak kardeş olduklarına ve bundan ötürü olası bir anlaşmazlık durumunda bu kardeşliğe dayanarak aralarında anlaşmayı sağlamanın gerekliliğine vurgu yapılmıştır. 11. âyette ise erkeklerin başka erkeklerle kadınların da başka kadınlarla alay etmemeleri hususunda uyarıda bulunulmuş ve bir kimsenin diğerini karalamaması, kötü lakap takmaması gerektiği belirtilmiştir.

Bu konuda bir Müslüman için en önemli rol model, ahlâkı Kur’ân ahlâkı olan Hz. Muhammed’dir. Çünkü “Son Peygamber” olmasının tabii bir neticesi olarak, Sevgili Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, kendinden önceki peygamberlerin tek tek temayüz ettikleri özelliklerin tamamına sahip olduğu gibi, onlarda olmayan ilave meziyetlere de sahip bulunmaktadır. Bu gerçeği, bizzat Hz. Peygamber’in dilinden öğrendiğimiz gibi, hayatının tetkiki sonucunda olayların doğrulaması ile de müşahade etmekteyiz. Bir kere O, herkesin herkesle harp halinde olduğu bir ülkede, hem de işe sıfırdan başlamak suretiyle, Hicret’ten sonraki on senede, sınırları üç milyon kilometre karelik bir sahayı içine alan bir devlet kurmuş ve o devleti bizzat yönetmiş bir teşkilatçı ve Devlet Başkanı’dır.¹⁶

Her bakımdan güvenilir olması, vahyi tebliğde kusursuzluğu ve vazifesini gereği gibi yapması itibariyle Hz. Peygamber bu unvanını İslami dönemde de en iyi şekilde devam ettirmiştir. Cenâb-ı Hak Onun ahlakının yüceliğini “Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahibisindir” (Kalem, 68/ 4) âyetinde açıkça belirtmiş: “Ey inananlar! Andolsun ki, sizin için Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok anan kimseler için Rasûlüllah en güzel örnektir” (Ahzâb, 33/21) âyetinde de onu, ümmetine, uymaları gereken en güzel örnek diye göstermiştir.¹⁷

4. HZ. PEYGAMBER ÖRNEKLİĞİNDE AHLÂKÎ İLETİŞİM

Hiz. Muhammed (sav) hem peygamber olmadan önceki hem de peygamber olduktan sonraki hayatında her zaman belirli ilkeleri olan ve o çok değer verdiği ilkeler çerçevesinde hayat sürdürmeye çalışan bir bireydi. O, çeşitli konularda insanlara örnek olmuş ve yol göstermiştir. Her zaman iyiye, doğruya, adil olana yönelmeye ve çevresindekileri de iyiye, doğruya, adil olana yönlendirmeye çalışmıştır. Onun farklı alanlarda örneklik teşkil ettiği birçok hadiste görülmektedir. İbn Abbâs’tan gelen bir rivayette: “En yakın akrabamı uyar...” âyeti inince Resûlullah’ın Safâ tepesine çıkıp: “Ne dersiniz, size şu dağın arkasından (sizinle savaşmak üzere düşman) atlılar geliyor diye haber versem bana inanır mıydınız?” diye sorduğu ve onların, “Biz senin hiç yalan söylediğini görmedik”¹⁸ şeklinde cevap verdikleri görülür. Burada, iletişimin en önemli unsuru olan doğru sözlülüğün peygamberin hayatında nasıl bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Çevresinde olan herkes ona güvenmekte ve sözüne tereddüt etmeden inanmaktadır. Bu durum temel ahlâkî ilkelerden doğru sözlü olmanın, peygamberin hayatındaki yeri ve önemini göstermektedir.

Ebû Hüreyre’den gelen bir hadiste peygamber kendisi hakkında “...Bana sözün özü verildi...” buyurmuştur.¹⁹ Hz. Âişe (ra) “Hz. Peygamber”in (sav) herhangi bir konuyu anlatırken (tane tane konuşması sebebiyle) sözcüklerini saymak isteyen kimse sayabilirdi”²⁰ şeklinde bir değerlendirmede bulunmuş ve başka bir hadiste “

16 Ahmet Gürtaş, “Hz. Peygamber (s.a.s)’in Şahsiyetinden Çizgiler”, İsam (9 Haziran 2022).

17 Hüseyin Algül, “Hz. Muhammed ve Gençlik”, İsam (9 Haziran 2022).

18 Mehmet Görmez (ed.), *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet Yayınları, 2013), 6/253.

19 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/309.

20 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/311.

Resûlullah"ın (sav) konuşması, onu dinleyen herkesin anlayabileceği şekilde açığı" ²¹ şeklinde bir ifadeyle Hz. Peygamber'in konuşma tarzının nasıl olduğu hakkında bizlere bilgi vermiştir. Buradan; onun konuşurken az ve öz konuştuğu, fazladan, yorucu konuşmalara girmeyip net ifadeler kullandığı ayrıca anlatımının açık ve duru olduğu anlaşılmaktadır. Bireyler konuşmalarında hem kendisini hem muhatabını zihnen ve bedenen yormamalı; anlatması gerekenleri en anlaşılır şekilde anlatmaya gayret göstermelidir.

Enes b. Mâlik'ten gelen iki rivayet şöyledir: "Resûlullah"a (sav) on sene hizmet ettim. Vallahi, bana bir kez olsun "Öf!" bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, "Niçin böyle yaptın?" demediği gibi, "Şöyle yapsaydın ya!" da demedi.²² Enes (b. Mâlik) şöyle demiştir: "Resûlullah (sav), sövüp sayan, lânet edip duran, kötü sözler söyleyen birisi değildi..."²³ Hz. Muhammed günlük hayatta gerçekleşen farklı olaylar karşısında duygularını büyük bir olgunlukla kontrol edebilen ve insanları kırmamaya büyük özen gösteren bir bireydi. Hoşuna gitmeyen bir şey olmuş olsa dahi durumun en güzel şekilde halline çalışıyordu. Öyle ki hadislerde görüldüğü üzere peygamberin en yakınında bulunup zamanının çoğunu onunla geçirenler dahi kendisinin herhangi bir olumsuz tavrına şahit olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bireylerin Hz. Peygamber'in bu örnek davranışlarında olduğu gibi her durumda olgun davranışlar sergilemeye çalışması ve kontrolü elden bırakmaması gerekmektedir. Hayatta farklı olay ve olgularla karşılaşma ihtimali her zaman mevcuttur. Önemli olan bu durumlar karşısında olgunluğu elden bırakmamak ve yargılayıcı tavırlardan kaçınıp çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemeye çalışmaktır.

Temîm ed-Dârî anlatıyor: "Peygamber (sav), "Din samimiyettir." dedi. Biz, "Kime karşı?" diye sorduk. O da "Allah'a, Kitabı'na, Resûlü'ne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara." buyurdu."²⁴ Muâviye b. Hakem es-Sülemî (namazda konuştuğu ve ashâbın tepkisini aldığı zaman olanları) şöyle anlatmaktadır: "...Ne ondan önce ne de sonra daha güzel öğreten birini gördüm. Vallahi Resûlullah beni ne azarladı ne bana vurdu ne de hakaret etti. Sadece, "Bu namazda insan kelâmı konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır." dedi."²⁵ Ebû Hüreyre ise şöyle demiştir: "Resûlullah"tan (sav) daha fazla ashâbıyla istişare eden bir kimse görmedim."²⁶ Bu hadisler yapılan her işte samimi olmak, doğru bir üsluba sahip olmak ve istişare etmek gibi ilkelerin Hz. Peygamberin hayatındaki önemini ortaya koymakla birlikte; söz konusu ilkelerin evrensel ahlâkî değerleri oluşturan yapı taşlarından olduğunu göstermektedir.

Ebû Kurâd es-Selemî anlatıyor: "Resûlullah"ın (sav) yanındaydık. O (abdest almak için) temiz su istedi ve elini suya daldırdı. Sonra abdest aldı. Biz onun abdest suyunu elde etmeye çalıştık, (abdest suyundan) yudumladık. Bunun üzerine Resûlullah (sav), "Sizi bunu yapmaya sevk eden şey nedir?" diye sordu. Biz, "Allah ve Resûlü'nün sevgisi." dedik. Resûlullah şöyle buyurdu: "Eğer Allah ve Resûlü'nün de sizi sevmesini istiyorsanız size bir şey emanet edildiğinde ona riayet edin, konuştuğunuz zaman doğru söyleyin ve komşularınızla iyi geçinin."²⁷ Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber özellikle doğru sözlü olmaya ve insanlarla iyi geçinmeye dikkat çekmiştir. Güvenilir bir kişi olmak bu özelliklerle doğru orantılıdır. İnsanlarla iletişimde bu hususlara

21 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/311.

22 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/397.

23 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/421.

24 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/561.

25 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/409.

26 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/421.

27 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/435.

dikkat etmeyen birisi için güvenilir olmak söz konusu değildir. Kişi öncelikle doğru olanı, doğru şekilde ifade etmeli ve çevresindekilerle ilişkilerine özen göstermelidir.

Ebû Musa (el-Eş'arî) şöyle demiştir: "Resûlullah (sav), bazı emirlerini yerine getirmesi için ashâbından birini görevli olarak yolladığı zaman, "Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın!" buyururdu."²⁸ Ebû Saîd el-Hudrî'nin işittiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Bir kötülük gören kişi eli ile değiştirmeye gücü yetiyorsa onu eli ile değiştirsin. Buna gücü yetmez ise dili ile değiştirsin.

Bunu da yapamazsa kalbi ile o kötülüğe tavır koysun (ondan nefret etsin) ki bu da iman eden kişinin yapması gereken asgarî şeydir."²⁹ Hadislerin ilkinde bir şeyi zorlaştırmadan, bıktırmadan, sevdirecek yapmak dile getirilmiştir. Bir şey eğer samimiyetle, ciddiyetle, istekle ve sevgiyle yapılıyorsa verim alınabilir. Diğer hadiste ise iyiliğe yönlendirme vardır ve bu farklı açılardan ele alınarak ifade edilmiştir.

SONUÇ

Kur'ân, diğer kitaplardan tamamen farklı bir yapıdadır. Onda konular; bölümler, ana başlıklar ve alt başlıklar altında işlenmez. Kur'ân'ın her biriminin sadece bir konuya münhasır kılınması çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Kur'ân her bir azası mükemmel çalışan bir bütün oluşturur. Kur'ân'ın kendisini tefsir etmesi, onun, kendi bütünlüğü içerisinde anlaşılması demektir. Kur'ân'ın kendi bütünlüğü içinde anlaşılması, özellikle üç çerçevede gerçekleşmektedir. Bunlar, ayet çerçevesi, siyâk-sibâk çerçevesi ve Kur'ân'ın bütünlüğü çerçevesidir. (Albayrak, 165-166).

Kur'ân'da insanlar için birçok konuya değinilmiş ve farklı konularda nasihatler verilmiştir. Bu çalışmada işlenen söz konusu **âyetlerde** de insanlara birtakım uyarı ve nasihatlerde bulunularak bazı hususlarda nasıl davranmaları gerektiğine değinilmiştir. **Âyetlerde** değinilen hususlar sadece müslüman câmiâyı değil tüm insanlığı kapsayıcı niteliktedir. Kur'ân tüm insanlığa gönderilmiş evrensel bir kitap olup içerdiği konular insana ve hayata dair temel hususlar barındırmaktadır. Bu hususlara farklı yerlerde ve insana gerekli olan kadar değinilmiştir. Çalışmada işlenen âyetler ve Hz. Peygamber'in hayatından aktarılan örneklere bakılacak olursa; iletişimin Kur'ân'da ele alınan temel konulardan olduğu görülür. Âyet ve hadislerde anlatılanlar dikkate alınıp ciddiyetle uygulandığı takdirde kişiler bunun olumlu etkilerini, tıpkı Hz. Peygamber'in hayatında olduğu gibi, kendi yaşantısında da hissedecek ve muhatabına hissettirecektir. Her birey karşısındaki kişiyle iletişimde ciddi bir tavır sergileyip özenli olmalı, konuşma kurallarına riayet etmeli ve saygı-sevgi çerçevesinde bir iletişime gayret göstermelidir. Üzerinde durulmaya çalışılan husus öyle bir husustur ki insana; hayatını en olması gereken şekilde idame ettirebilmesi için yöneltmiş nasihatler ve uyarılarla müteşekkil muazzam bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmada bu çerçeveye riayet eden kişinin kendisine ve çevresine fayda sağlayacak bir kişiliğe bürünüp; çözüm odaklı, anlayışlı, nahif bir insan profili oluşturarak çoğu sorunun önüne geçebileceğine vurgu yapılmıştır.

Güzel ahlâk belli bir ırka, dine, memlekete has olmadığı gibi güzel bir konuşma ve ahlâkî çerçevede gerçekleştirilen bir iletişim de belli bir ırka, dine ve memlekete ait değildir. Ahlâkî olanın tüm dünyada olumlu bir karşılığı olduğu gibi ahlâkî olana dikkat edilerek gerçekleştirilen her şeyin de olumlu bir karşılığı olduğu söylenebilir. Bu durumda ahlâkî olana dikkat edilerek gerçekleştirilen bir iletişimin de olumlu bir karşılık bulacağı sonucuna varılabilir.

28 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/559.

29 Görmez, *Hadislerle İslâm*, 6/561.

Temelini Kur'ân'ın atmış bulunduğu evrensel ahlâkî değerlere özen gösterilerek gerçekleştirilen bir iletişimin sonuçlarının olumlu ve faydalı olması kaçınılmazdır. Hz. Muhammed'in gerek peygamberlikten önceki gerekse sonraki zaman diliminde hayatında gerçekleşenler de bunu desteklemektedir. O bir birey olarak çevresindekilerin güvenini öncelikle güzel ahlâkı, ince düşünceliliği ve kibarlığıyla kazanmıştır. İletişim konusunda Kur'ân ve Hz. Peygamber'in yaşantısı ışığında insanlığa sunulan bu ahlâkî ilkeler, bireylerin kendi iletişim dünyalarında nasıl bir rota izlemeleri gerektiğini gösteren birer pusula niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Halis. Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine. İstanbul: Şule Yayınları, 7. Basım, 2015.
- Albayrak, Halis. Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak. İstanbul: Şule Yayınları, 2016.
- Algül, Hüseyin. "İnsani İlişkiler Açısından Hz. Muhammed". İsam. Erişim 9 Haziran 2022.
http://isamveri.org/pdfdrgr/D112822/1992/1992_ALGULH.pdf
- Coşkun, Muhammed. "Tâhâ Sûresi". "El-Keşşâf, Keşşâf Tefsiri". ed. Murat Sülün. 4/260-395. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2018
- Çağrı, Mustafa. "Kur'an". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/ 390-393. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Dalbay, Ramazan Saim. "Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı". Dergipark. Erişim 6 Haziran 2022.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/557220>
- en-Nesefî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed. "Nesefî Tefsiri". çev. Şerafettin Şenaslan. 7. Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları.
- es- Sâbûnî, Muhammed Alî. Safvetü't- Tefâsîr "Tefsirlerin Özü". çev. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz. 2. Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1990.
- et- Taberî, Ebû Muhammed b. Cerir. Taberî Tefsîri. çev. Hasan Karakaya ve Kerim Aytekin. 5. Cilt. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Görmez, Mehmet (ed.). Hadislerle İslâm. 7 Cilt. Ankara: Diyanet Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Gürtaş, Ahmet. "Hz. Peygamber (s.a.s)'in Şahsiyetinden Çizgiler". İsam. Erişim 9 Haziran 2022.
http://isamveri.org/pdfdrgr/D01372/1990/1990_GURTASA.pdf
- Karaman, Mustafa vd. Kur'an Yolu Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Kutub, Seyyid. "Fî Zılâl-İl Kur'ân". çev. Salih Uçan vd. 9. Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ Mevdûdî. (2005). Tefhîmu'l-Kur'ân: Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsîri. M. Han K., Yusuf K., Nazife Ş., İsmail B., Ali Ü. ve Hamdi, A (çev.). İnsan Yayınları: İstanbul.
- Mukâtil b. Süleymân. Tefsîr-i Kebîr. thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. İstanbul: İşaret Yayınları, 1. Basım, 1426-1427/2006.